

UVOD

Izraz »horizont« označava podelu – ako se shvati prostorno, horizont je linija koja deli vidno polje, odvaja zemlju od neba, a ako se shvati vremenski, horizont se, u metafori za uskraćivanje i umanjivanje, stapa sa pojmom gubitka. »Izgubljeni horizont« govori o napuštenim projektima i negdašnjim nadama koje su se izjalovile. Astrofizika nudi jedan uzbudljiv, čak pomalo jeziv horizont: »konačni horizont«, onaj koji okružuje crnu rupu. Konačni horizont je granica iza koje događaji postaju neizbežni. Iako »konačni horizont« označava zakrivljenje zahvaljujući kome se u prostor-vremenu pojavljuje singularnost, on se ne razlikuje mnogo od prostornog horizonta. I jedno i drugo upućuju na ključnu podelu koju doživljavamo kao nešto van našeg domašaja, nešto čemu ne možemo pobeći ali ga ne možemo ni prekoračiti.

Koristim izraz »horizont« ne zato da bih podsetila na zaboravljenu budućnost nego da bih označila dimenziju iskustva koju nikada ne možemo izgubiti, čak i ako je ne vidimo zato što smo izgubljeni u magli ili gledamo samo sebi u stopala. Horizont je Realno u smislu *nemogućeg* – onog koje nikada ne možemo dostići – i u smislu *aktuelnog* (pojam Realnog kod Žaka Lakana [Jacques Lacan] obuhvata oba ova smisla). Horizont oblikuje našu situaciju. Možemo izgubiti orijentaciju, ali horizont je nužna dimenzija naše aktuelnosti. Bilo da je rezultat singularnosti ili mesto na

kome se sreću zemlja i nebo, horizont je temeljna razdelnica koja uspostavlja mesto na kome se nalazimo.

U pogledu politike, komunizam je horizont koji uslovljava naše iskustvo. Izraz »komunistički horizont« sam preuzela od Bruna Bostelsa (Bruno Bosteels). U knjizi *Aktuelnost komunizma*, Bostels se bavi radom Alvara Garsije Linere (Álvaro García Linera). Garsija Linera je postao podpredsednik kada za je predsednika Bolivije izabran Evo Morales iz partije Pokret za socijalizam – Politički instrument za suverenost naroda (MAS-IPSP). Linera je autor više tekstova o marksizmu, politici i sociologiji, a barem jedan od njih je napisao dok je izdržavao zatvorsku kaznu zato što je pomagao oružani ustanak (pre nego što je postao podpredsednik Bolivije borio se u gerilskoj vojsci Tupak Katari). Bostels citira odgovor Garsije Linere na pitanje novinara o planovima njegove partije nakon pobede na izborima: »Opšti horizont ere je komunistički«. ¹ On ne objašnjava taj pojam. Bostels kaže da Garsija Linera govori o komunističkom horizontu »kao da je to najprirodnija stvar na svetu«, nešto toliko očigledno da ne zahteva nikakvo dalje objašnjenje ili opravdanje. Linera polazi od pretpostavke da je komunistički horizont nepromenjiv element političke situacije: »Priključujemo se pokretu sa očima punim očekivanja i žudnje, uperenim ka komunističkom horizontu«. Za Garsiju Lineru, *komunizam* je uslov aktuelnosti politike.

Neki na levcu odbacuju komunistički horizont, smatraju da je to izgubljeni horizont. Na primer, u postmodernom pluralističkom pristupu, koji je inače privlačan mnogima na levcu, ekonomisti poput dž. k. Gibson-Grejem (j. k. Gibson-Graham [ime kojim se potpisuju dve autorke, Džuli Grejem i Ketrin Gibson, *prim. prev.*]) odbacuju komunizam i umesto njega nude »postkapitalizam«. Gibson-Grejem tvrde da opisi u kojima je komunizam predstavljen kao globalni sistem ne govore o raznovrsnim praksama, odnosima i željama koje konstituišu, i istovremeno prevazilaze ekonomiju,

te se stoga te autorke zalažu za »tumačenje ekonomije koje će u njoj tražiti razliku, a ne dominaciju« (kao da dominacija niti pretpostavlja razliku niti se na nju oslanja).² Prema njihovom stanovištu, tumačenje koje želi da uoči razliku otvara nove mogućnosti za politiku pošto otkriva prethodno nepriznate lokacije kreativnog delanja unutar svakodnevnih ekonomskih aktivnosti.

Gibson-Grejem ne kažu da je marksizam neuspela ideologija, niti da je komunizam fosilni ostatak istorijskog eksperimenta koji je bio stravičan promašaj. Naprotiv, izvor njihove inspiracije je Marksovo zapažanje da je rad društvenog karaktera. One, poput Žan-Lik Nansija (Jean-Luc Nancy) naglasak stavljaju na komunizam kao na ideju koja je »pokazatelj, još uvek i sve više otvorenog, zadatka mišljenja«. ³ Zalažu se da nam se vrate zajednička dobra. I zabrinute su zbog neoliberalne naturalizacije ekonomije kao sile koja nadilazi sposobnost ljudi da njome upravljaju ili da je transformišu.

A opet, Gibson-Grejem se u isti mah i udaljavaju od komunizma da bi ponudile vlastitu viziju postkapitalizma. Komunizam je ono nasuprot čega one konstruišu svoju alternativnu ekonomsku koncepciju. Komunizam je konstitutivna sila, prisutna kao oblikovanje pogleda koji one brane. Iako Nansijevo prizivanje komunizma igra ulogu horizonta za njihovo mišljenje, one eksplicitno odbacuju termin »komunizam«, pozicioniraju ga kao objekt »raširene averzije« i povezuju sa »opasnostima uspostavljanja pozitivnosti, normativne reprezentacije«. Odbacujući pozitivan pojam »komunizma«, one biraju termin koji upućuje na praznu relaciju prema kapitalističkom sistemu koji prividno poriču, termin »postkapitalizam«. Za Gibson-Grejem, »kapalista« nije kritički ili pogrdni izraz; on nije deo nekog manifesta. Taj izraz je uzrok političkih problema sa kojima se suočava savremena leвица. One tvrde da *diskurzivna* dominacija kapitalizma dovodi levicu u stanje paranoje, melanholije i moralizma.

Stanovište Gibsonove-Grejemove jeste jedan specifičan primer prihvatanja opšte pretpostavke koju dele levičari koji prihvataju generički postkapitalizam, a izbegavaju od njega militantniji antikapitalizam. Ova tendencija dovodi do toga da se antikapitalističke energije ne usmeravaju na aktivno suprotstavljanje kapitalizmu nego na napor da se pokrenu diskusije i pronađu etički prostori za donošenje odluke – i to u svetu u kome jedan trgovac obveznicama može za samo nekoliko minuta da uništi čitavu banku.

Ja zauzimam suprotnu poziciju. Dominacija kapitalizma, kapitalistički sistem, to je ono što je ključno. Analiza koja kapitalizam tretira kao globalni sistem aproprijacije, eksploatacije i cirkulacije, sistem koji čini da se mali broj ljudi obogati a da mnogi ostanu uskraćeni, *i na to* troši ogromnu količinu energije, neće nas uhvatiti u zamku paranoidne fantazije, nego nas može razljutiti, pokrenuti, galvanizovati. Tokom istorije, kritička analiza kapitalističke eksploatacije je i u teoriji i u praksi bila moćno oružje u kolektivnoj borbi. Ona kao takva postoji i danas, kada se svuda na svetu prepoznaju ekscesi neoliberalnog kapitalizma. Kao što je nedavno postalo jasno u pobunama, protestima i revolucijama širom sveta, kada se mnogo mesta eksploatacije poveže sa uskim kanalima privilegija onda umesto melanholičkog fatalizma može da nastupi novo dokazivanje volje, želje i kolektivne snage. Problem sa levicom nije bio to što smo se držali marksističke kritike kapitalizma. Problem je bio što smo izgubili iz vida komunistički horizont, pogled koji su novi politički pokreti počeli da otkrivaju.

Ponekad kapitalisti, konzervativci i liberalne demokrate koriste retoriku u kojoj se komunizam tretira kao izgubljeni horizont. Ali oni obično veoma dobro paze da ne izgube komunizam iz vida. Oni ga vide kao pretnju, dvadeset godina nakon njegovog navodnog kraja. Za njih je komunizam takva pretnja da je potiskivanje komunističke alternative pretpostavka svake njihove političke rasprave.

Kada odgovaraju na levičarske kritike *demokratije* koja nije uspjela da zaštiti interese siromašnih i radničke klase, i konzervativci i liberali se ljute i otvoreno kažu da »svi znaju« i da »istorija pokazuje« da *komunizam* ne može da uspe. Komunizam je možda lep ideal, priznaju oni, ali uvek vodi do nasilnih i autoritarnih ekscesa moći. Oni raspravu premeštaju na komunizam pokušavajući da uspostave granice razumne rasprave. Njihova kritika komunizma uspostavlja politički prostor i uslov demokratije. Pre nego razgovor uopšte počne, liberali, demokrate, kapitalisti i konzervativci se ujedinjuju da bi onemogućili da komunizam uđe u razmatranje. On nije na dnevnom redu.

Oni koji sumnjaju da uključivanje liberala i demokrata u tabor kapitalista i konzervativaca nije legitimno verovatno su i sâmi demokrate. Da bi ocenili da li spadaju među one koji se plaše komunizma, trebalo bi da se upitaju da li misle kako svako pominjanje komunizma treba da bude praćeno ogradama, izvinjenjima i osudama ranijih ekscesa. Ukoliko je odgovor na to pitanje »da«, onda je to jasan znak da liberalne demokrate, a verovatno i radikalne demokrate, i dalje smatraju da je komunizam pretnja koju treba potisnuti – i u tom smislu spadaju u tabor sa kapitalistima i konzervativcima. Kod svih njih nelagodu izazivaju sile za koje postoji mogućnost, ili opasnost, da ih komunistička želja razobruči.

Postoje dobri razlozi da liberali, demokrate, kapitalisti i konzervativci osećaju nelagodu. Tokom protekle decenije povratak komunizmu je dao novu energiju leviци. Komunizam ponovo postaje diskurs i rečnik kojim se izražavaju univerzalni, egalitarni i revolucionarni ideali. Marta 2009. godine, Birkbek Institut za humanističke nauke bio je domaćin konferencije pod nazivom »O ideji komunizma«. Iako je planirano da bude oko dve stotine gostiju, konferencija je na kraju privukla hiljadu i dvesta ljudi tako da je bilo neophodno obezbediti dodatne prostorije za one koji nisu mogli da stanu u glavnu salu. Posle toga je usledio

niz sličnih konferencija – u Parizu, Berlinu, Njujorku – i publikacija sa prilogima vodećih teoretičara poput Alena Badijua (Alain Badiou), Etjena Balibara (Étienne Balibar), Bruna Bostelsa, Suzan Bak-Mors (Susan Buck-Morss), Kostasa Duzinasa (Costas Douzinas), Pitera Holvorda (Peter Hallward), Majkla Harta (Michael Hardt), Antonija Negrija (Antonio Negri), Žaka Ransijera (Jacques Rancière), Alberta Toskana (Alberto Toscano) i Slavoja Žižeka.

Konferencije i publikacije spajaju i učvršćuju diskusije koje traju već desetinama godina. Preko trideset godina Antonio Negri pokušava da izgradi novi pristup komunizmu polazeći od marksizma prerađenog posredstvom Spinoze i italijanskih političkih eksperimenata tokom sedamdesetih godina prošlog veka. Trotomna *Imperija (Empire)*, koju je Negri napisao zajedno sa Majklom Hartom, nudi afirmativnu, nedijalektičku rekonceptualizaciju rada, moći i države, novu teoriju komunizma od dole. Alen Badiju se komunizmom bavi već više od četrdeset godina, od svog filozofskog i političkog angažmana vezanog za maoizam, do stavljanja naglaska na »komunističke nepromenjive« – egalitarnu pravdu, disciplinarni teror, politički voluntarizam i poverenje u narod – i nedavnog pozivanja na komunističku Ideju. Zainteresovanost za komunizam nije nešto novo ni za Slavoja Žižeka. Početkom 2001. godine on je organizovao konferenciju i objavio prateću knjigu u kojoj ponovo promišlja Lenjina. Negri i Badiju odbacuju partiju i državu, a Žižek ostaje u izvesnoj meri odan Lenjinu. »Ključna »lenjinistička« lekcija danas glasi da je politika bez organizacione forme Partije politika bez politike«, piše on.⁴ Ukratko, vitalna oblast radikalne filozofije smatra da je komunizam savremeno ime za emancipatorsku i egalitarnu politiku i u njoj se aktivno ponovo vraća razmišljanju o mnogim konceptima koji su deo komunističkog nasleđa.

Teorijske diskusije, koje traju i danas, preklapaju se sa uticajnim političkim sekvencama čije su markacije 1968. i 1989. godina. One se takođe preklapaju i sa širenjem

dominacije neoliberalnog kapitalizma, praćene ekstremima u pogledu ekonomske nejednakosti, etničke mržnje i policijskog nasilja, a zatim i široko rasprostranjenom militantnošću, pobunjeničkim raspoloženjem, okupacijama i revolucijama. Dakle, danas se naglasak stavlja na komunizam ne samo zato što se akademske konferencije koje traže upravo povratak komunizma organizuju upravo u trenutku kada nove dužničke krize započinju u novom milenijumu, kada se uvode nove mere štednje, raste nezaposlenost, a dostignuća države blagostanja sve više se žrtvuje zarad privatnih interesa finansijskih institucija koje se smatraju za suviše velike da bi propale. Još u intervjuu iz 2002. godine, pre nego što je izabran za bolivijskog predsednika, Evo Morales je objavio da je »neoliberalni sistem bio promašaj, i sada je red da siromašni uzmu stvari u svoje ruke«. ⁵ Komunizam se ponovo javlja kao magnet za političku energiju zato što je bio i ostao alternativa kapitalizmu.

Komunistički horizont nije izgubljen. On je ono Realno. U ovoj knjizi istražujem neke od načina na koji nam se komunistički horizont danas ukazuje. Kao što tvrdi Bostels, prizvati komunistički horizont znači »potpuno promeniti perspektivu, to jest izvesti radikalni ideološki zaokret posle koga kapitalizam više ne izgleda kao jedina mogućnost i više ne moramo da se stidimo što pogled pun očekivanja i žudnje ovde i sada upiremo na različitu organizaciju društvenih odnosa«. ⁶ Kada komunizam postane naš horizont, onda polje mogućnosti za revolucionarnu teoriju i praksu počinje da menja svoj oblik. Barijere delanju padaju. U prvi plan dolaze novi potencijali i novi izazovi. Sve je moguće.

Umesto politike o kojoj se razmišlja pre svega u kategorijama otpora, razigranih i trenutnih estetskih lomova, neposrednosti pojedinačnih i lokalnih projekata i borbi za hegemoniju unutar kapitalističkog parlamentarnog okruženja, komunistički horizont nas čini potpuno svesnim nužnosti da napustimo kapitalizam i da stvorimo globalne prakse i institucije egalitarne saradnje. Zahvaljujući komunističkom

horizontu menja nam se perspektiva i više nismo okrenuti demokratskom miljeu (koji je oblik gubitka komunizma) kao onome što je ime za levičarske aspiracije, već se sad okrećemo rekonfiguraciji komponenata političke borbe – drugim rečima, okrećemo se od opšte inkluzije, trenutnih poziva za širu svest, promenu stila života, a ka militantnom suprotstavljanju, čvršćim oblicima organizacije (partija, savet, radna grupa, ćelija) i suverenosti naroda nad ekonomijom putem koje mi sebe proizvodimo i reprodukujemo.

Neko bi mogao da mi zameri što koristim drugo lice množine: »mi« i »nas« – *šta hoćeš da kažeš time »mi«?* Ova primedba je simptomatična za fragmentaciju koja je zahvatila levicu u Evropi, Velikoj Britaniji i severnoj Americi. Svodeći prizivanje onoga »mi« i »nas« na sociološke tvrdnje koje zahtevaju konkretnog, odredivog, empirijskog referenta, ta fragmentacija briše podele koje su za politiku neophodne i polazi od pogrešne pretpostavke da interes i volja mogu biti atributi samo neke fiksirane socijalne pozicije. Skepticizam prema »mi« izmešta performativnu komponentu drugog lica množine time što kolektivitetu prilazi sa sumnjom i privileguje fantaziju o individualnoj singularnosti i autonomiji. Ja pišem »mi« u nadi da ću tako doprineti širenju snažnog osećanja kolektiviteta. Namerno raskidam sa konvencijama pisanja koje ojačavaju individualizam tako što prekorevaju pokušaje da se misli i govori kao deo velikog kolektivnog subjekta.

Granice koje se u određenim segmentima poststrukturalističke i anarhističke levice postavljaju onome što se može misliti kao politika idu na ruku samo kapitalu. Neki aktivisti i teoretičari misle da su mikropolitike aktivnosti, bilo da je reč o praksama samokultivacije ili individualnih potrošačkih izbora, važnija mesta delovanja nego pokret organizovan na širokoj skali – što je pretpostavka koja samo dodatno otežava stvaranje novih tipova organizacije pošto zahvaljujući njoj razmišljanje u kategorijama kolektiviteta postaje ređe, teže i naizgled manje »sveže«. Isto

tako, neki aktivisti i teoretičari tretiraju estetske objekte i umetničke radove kao prikazivanje političkog potencijala koji nedostaje klasama, partijama i sindikatima. To fokusiranje na estetsko poništava vezu između politike i organizovane borbe radnih ljudi, i politiku pretvara u nešto što gledaoci mogu da posmatraju. Umetnički proizvodi, bilo da su stvarna roba ili u robu pretvorena iskustva, podupiru kapital time što omogućavaju cirkulisanje političkih afekata dok istovremeno izmeštaju političke sukobe sa ulica u galerije. Gledaoci mogu da plate (ili doniraju) da bi se osećali radikalnim a da pri tome ne moraju da uprljaju ruke. Dominantna klasa zadržava svoju poziciju, i protivrečnost između te klase i nas ostalih više se ne oseća kao takva. Slavljenje kratkotrajnih akcija i pojedinačnih događaja – ometanje i remećenje koje liči na igru, privremeno kontroverzni film ili roman – ima isti takav efekat. Neki na anarhističkoj i poststrukturalističkoj levici tretiraju takva dela kao jedine stvarne primere savremene levičarske politike. Nesvrshishodna akcija koja iziskuje veliki trud, ali samo kratko vreme (artistički ekvivalent trke na pet ili deset kilometara da bi se pomoglo u borbi protiv raka, to jest da bi se povećala svest o raku, a da se zaista ništa više ne čini), zapravo je događaj koji kida vezu između zadatka i cilja. Svaki »smisao« koji takva akcija može imati, svako njeno moguće značenje ili relevantnost, zavisi od gledaoca (možda uz malo usmeravanja kustosa ili teoretičara).

Pokret Okupiraj je potpuna suprotnost pojedinačnom događanju. Iako su pojedinačne okupacije došle »odozdo«, a ne zahvaljujući koordinisanoj strategiji, njihova zajednička forma (uključujući slike, slogane, termine, prakse) ih povezuje i od svih njih čini jednu masovnu borbu.

Da li povratak komunizmu ima ili nema snage pokazće to da li on može da pokrene kolektivnu borbu u značajnijem obimu, borbu koja je organizovana i ima svoj cilj. Već više od trideset godina leвица je izbegavala da ima cilj i prihvatila je ili liberalnu ideju da su ciljevi strogo

individualni izbori vezani za životni stil, ili pak socijaldemokratsku tvrdnju da je istorija već rešila osnovne probleme preraspodele kada je uspostavljen kompromis između regulisanih tržišta i države blagostanja – što je rešenje koje je desnica odbacila a kapitalizam uništio. Levica nije branila viziju boljeg sveta, egalitarnog sveta u kome narodni kolektiv zajednički proizvodi za sâmog sebe. Ali zato je prihvatila kapital, prepustila se dražima individualizma, konzumerizma, nadmetanja i privilegija, i ponaša se kao da zaista ne postoji alternativa za države koje vladaju u interesu tržišta.

Marks je pre više od stotinu godina izrazio bazični princip te alternative: od svakog prema sposobnostima, svakome prema potrebama. Taj princip sadrži neminovnost i hitnost borbe da bude realizovan. Ne moramo da nastavimo da živimo u senci neuspeha levice, zaglibljeni u ponavljanjima kriza i spektakla. U svetlu katastrofe koja se događa sa klimom na našoj planeti, i sve intenzivnijeg globalnog klasnog rata izazvanog time što države preraspodeljuju bogastvo bogatima u ime štednje, odsustvo zajedničkog cilja je odsustvo budućnosti (osim one koja je zamišljena u postapokaliptičnim scenarijima poput onog prikazanog u filmu *Poludeli Maks*). Premisa komunizma je da je moguće kolektivno određivanje kolektivnih uslova, ukoliko to želimo.

Da bih pobudila tu želju, doprinela njenoj snazi koja se nanovo budi i njenom prisustvu, ja »komunizam« uzi-
mam kao ime za šest elemenata naše sadašnje situacije:

1. Specifična slika Sovjetskog Saveza i njegovog raspada
2. Prisutna, sve moćnija sila
3. Suverenost naroda
4. »Ono zajedničko« i zajedničko dobro

5. Egalitaristička i univerzalistička želja
koja razara kruženje u mestu i prakse
u koje smo se zaglibili

6. Partija

Prva dva elementa se mogu labavo povezati sa politikom
skoja se konfigurirše preko istorije vezane za kraj Sovjetskog
Saveza kao države, posmatrano iz ugla dominacije SAD kao
države. U tom kontekstu je manje važan istorijski narativ
a više izraz komunizma kao snage odsustva. Moja razmat-
ranja ova dva prva elementa iznose na svetlo na koji način
odsustvo komunizma oblikuje naš savremeni postav.

U sekvenci koja je predstavljena narativom o trijumfu
kapitalizma i liberalne demokratije, komunistički horizont
se oseća kao »označiteljska napetost«. To je izraz Erika
L. Santnera (Eric L. Santner) za način na koji realnost
izražava svoj neidentitet sa sâmom sobom. Kako Santner
objašnjava, mi smo »usred društvene formacije« u kojoj
postoji »pukotina izazvana nedostatkom« i koja je »prože-
ta nesaglasnošću i nepotpunošću«. Nedostatak nas priziva.
Nesaglasnost i nepotpunost se osećaju. Santner objašnjava:
»Registrujemo ne toliko zaboravljena dela koliko zaborav-
ljene propuste da se dela«. ⁷ Frenetična aktivnost savreme-
nog komunikativnog kapitalizma skreće nam pažnju od tih
praznina. Nove zabave, tereti kojih se ne možemo otresti,
porast dugovanja – sve to nas navodi da pažnju usmerimo
ka onome što je neposredno tu, i što će se sledeće dogoditi,
to jest ka događajima koji pokušavaju da zaguše snažni efe-
kat nerealizovanog – nerealizovanih potencijala sindikata
i kolektivne borbe, nerealizovanih zahteva za jednakošću,
izobličenih zahvaljujući kulturi koja slavi ekscese veoma
bogatih, nerealizovanih postignuća kolektivne solidarnosti
u pogledu umanjivanja siromaštva i preraspodeli rizika i
nagrada. Prva dva poglavlja se stoga bave jazovima, pu-
kotinama i nedostacima o kojima Santner teoretiše kao o

